
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.59

Денисов Сергій Федорович,
доктор юридичних наук, професор,
професор Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0002-1218-0016

Коваленко Наталія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
директор ТОВ “Міжнародна юридична компанія “Консалтинг”,
адвокат, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-9675-8072

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАРУГУ НАД МОГИЛОЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ 2001 РОКУ

У статті проведено комплексне дослідження кримінально-правового регулювання відповідальності за поругу над могилою в КК України за період з 2001 до 2021 рр. Наголошується, що законодавець йде лише шляхом посилення кримінальної репресії, переобтяжуючи норму зайвими положеннями. Зауважено про дискусійність і передчасність перенесення статті 297 КК України до нового КК України в чинній редакції у зв'язку з необхідністю подальшого дослідження цих проблем та пошуку шляхів їх вирішення.

Ключові слова: *поруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, моральність, пам'ятник, кримінальна відповідальність, Кримінальний кодекс.*

5 квітня 2021 року виповнилося двадцять років із дня прийняття Кримінального кодексу України, який свого часу став визначною подією для політичного, суспільного і наукового життя держави та виявився важливим етапом розвитку вітчизняного кримінального законодавства.

Цей період супроводжувався динамічним розвитком, що виразилось у стрімких змінах тексту Кримінального кодексу (як відомо, з 2001 року до нього внесено понад 800 змін), що загалом не є характерним для кримінального законодавства. Як наслідок, численні зміни породили таку кількість внутрішніх суперечностей, неузгодженостей та неточностей, що на порядку денному постало питання розроблення принципово нового кримінального кодексу, який мав би остаточно відійти від парадигми “пострадянського” кримінального права.

Зважаючи на кульмінаційний момент очікування завершення роботи над цим проектом, звернемо увагу на тенденцію, про яку справедливо зазначає Д.О. Балобанова: “...врахування наукової думки лише під час розробки проекту КК, а пізніше, коли відбувається внесення змін до КК, про неї фактично забувають, а експертиза законопроектів переходить не в професійну наукову оцінку, а в механічний процес депутатських комітетів та, частково, аналітичних структур апарату парламенту” [1, с. 365].

Зважаючи на те, що на сьогодні чимало розділів Особливої частини проекту нового кодексу ще не написані та не підготовлені для обговорення [2], існує нагальна потреба почути ідеї та пропозиції практичних і наукових працівників щодо змісту і форми норм майбутнього кримінального закону.

Для надання таких пропозицій та кримінально-правового прогнозування суспільних наслідків певних реформ і новел вбачається за необхідне дослідити еволюцію кримінально-правових заборон у чинному КК України та визначити ступінь їх ефективності на сучасному етапі.

Метою цього дослідження є вивчення динаміки і траєкторії розвитку статті 297 КК України 2001 року, якою передбачається відповідальність за наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, для визначення її ефективності та подальшого формування пропозицій щодо її редакції в новому кримінальному законі.

Ухвалення КК України 2001 року ознаменувалося виділенням в окремий розділ (розділ XII Особливої частини) статей про відповідальність за злочини проти громадського порядку та моральності, в межах якого більшість авторів визначили не один, а два видових об'єкти [3, с. 393]: “громадський порядок” та “моральність” відповідно. Водночас нам імпонує конструктивна пропозиція А.В. Савченка щодо виділення злочинів проти моральності в окремий самостійний розділ Особливої частини КК [4, с. 223].

У системі злочинів проти моральності одним із найменш досліджених складів залишається наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, відповідальність за які передбачена ст. 297 КК України. Окремі аспекти цієї проблеми відображені в наукових публікаціях І.А. Гетьман-П'ятковської, С.Ф. Денисова, Р.А. Ісмагілова, В.В. Кузнецова, Л.С. Кучанської, А.В. Ландіної, В.О. Навроцького, І.І. Припхана, С.П. Репецького, О.П. Рябчинської, А.В. Савченка та інших вчених, які займалися проблемами кримінальної відповідальності за злочини проти моральності, проте єдиним вітчизняним дослідженням на дисертаційному рівні залишається робота Н.О. Горб “Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз” (2005) [5].

За двадцять років існування чинного КК України до тексту статті 297 зміни вносилися п'ять разів, що пов'язано як з дійсною необхідністю встановлення більшої відповідності цієї норми кримінологічним реаліям, так і з прагненням законодавця вирішити певні суспільні проблеми за допомогою кримінального закону.

У первісній редакції стаття 297 “Наруга над могилою” містила одну частину та передбачала кримінальну відповідальність за наругу над могилою, іншим місцем поховання, над трупом або урною з прахом покійного, а також викрадення предметів, що знаходяться в місці поховання або на трупі [6].

Альтернативна санкція ст. 297 КК України передбачала застосування покарання у вигляді штрафу до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк.

Безпосереднім об'єктом цього злочину слід вважати суспільні відносини в частині шанобливого ставлення до померлих і місць їхнього поховання незалежно від статі, раси, національності, соціального походження, прижиттєвих політичних чи релігійних переконань померлих [5, с. 41]. Водночас цікавою є пропозиція Р.А. Ісмагілова як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони розглядати похоронну культуру, під якою дослідник розуміє сукупність суспільних відносин у сфері поводження з тілом померлої людини (погребальна обрядовість) та увічнення пам'яті про неї (поминальна обрядовість), а також соціально-психологічну модель життя після смерті (похоронна ідеологія), і засновані на принципах гідного ставлення до тіла людини після її смерті відповідно до звичаїв і традицій, які склалися в суспільстві, шанування й увічнення пам'яті про померлого, його прижиттєвого соціального значення [7, с. 8].

Нова кримінально-правова норма не стала калькою статті 212 КК України 1960 року, якою встановлювалась відповідальність за глум над могилою, а також викрадення предметів, що знаходяться в могилі чи на могилі [8].

Як бачимо, поняття “глум” законодавцем було замінено на більш загальне поняття “наруга”. Криміналізовано наругу над іншим, ніж могила, місцем поховання. Крім того, відбулася криміналізація викрадення предметів, які знаходяться на трупі.

Кардинальні зміни відбулися у 2009 році, коли Законом України від 19 березня 2009 року № 1166-IV “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого” [9] була запропонована нова редакція статті 297 КК України.

По-перше, сама назва цієї кримінально-правової норми була істотно доповнена та сформульована як “Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого”. У такий спосіб у назві статті законодавець відобразив перелік предметів відповідного злочину.

По-друге, зазнала суттєвих змін диспозиція частини першої зазначеної норми, яка була викладена в такій редакції: “Наруга над могилою, іншим місцем поховання, над тілом (останками, прахом) померлого або над урною з прахом померлого, а також незаконне заволодіння тілом (останками, прахом) померлого, урною з прахом померлого, предметами, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого”.

Цим же Законом були внесені зміни до спеціального Закону України від 10 липня 2003 року № 1102-IV “Про поховання та похоронну справу” [10], у статті 2 якого надано визначення поняття “наруга над могилою, іншим місцем поховання”, під яким належить розуміти:

– самовільне утворення надписів, малюнків, символів або інших зображень на кладовищенських спорудах, що використовуються для церемонії поховання та поминання померлих, намогильних спорудах, склепах, урнах з прахом, могилах чи інших місцях поховання;

– самовільне пошкодження, розкопування, руйнування або в інший спосіб знищення кладовищенських споруд, що використовуються для церемонії поховання та поминання померлих, намогильних споруд, огорож, склепів, урн із прахом, могил чи інших місць поховання;

– використання з метою, не передбаченою чинним законодавством, чи самовільне використання кладовищенських споруд, що використовуються для церемонії поховання та поминання померлих, намогильних споруд, склепів, урн із прахом, могил чи інших місць поховання або вчинення інших дій, що мали на меті зневажити родинну чи суспільну пам'ять про померлого, продемонструвати зневажливе ставлення до місця поховання та суспільних, релігійних принципів і традицій у цій сфері;

– наруга над тілом (останками, прахом) померлого – вчинення непристойних умисних дій над тілом (останками, прахом) померлого, самовільне знімання одягу з тіла (останків, праху) померлого, переміщення в інше місце або розчленування чи знищення тіла (останків, праху) померлого, здійснення акту некрофілії, використання частин похованого тіла з ритуальними чи іншими, не передбаченими чинним законодавством цілями, або вчинення інших дій, що мали на меті зневажити родинну чи суспільну пам'ять про померлого, продемонструвати негативне ставлення до померлого, завдати образи рідним та близьким померлого, виявити зневагу до суспільних, релігійних принципів та традицій у цій сфері [10].

У такий спосіб була усунута суттєва прогалина у кримінально-правовому регулюванні відповідальності за наругу над могилою, та вперше на законодавчому рівні надане визначення поняття “наруга”, що є ключовим для кваліфікації злочину за ст. 297 КК України.

Як бачимо, у тексті наведеної норми законодавець справедливо відмовився від терміна “труп”, замінивши його на “тіло (останки, прах) померлого”. Також у новій редакції ст. 297 КК України термін “викрадення” був замінений на “незаконне заволодіння”. Водночас перелік кримінально-караних дій був значно розширений, порівняно із попередньою редакцією статті, яка встановлювала кримінальну відповідальність тільки за викрадення предметів, що знаходяться в місці поховання або на трупі.

За новим законом вперше у вітчизняному законодавстві відбулась криміналізація заволодіння тілом (останками, прахом) померлого. При цьому заволодіння тілом, урною з прахом померлого, предметами, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого були визнані кримінально-караними незалежно від мотивів їх вчинення. Підставою для визнання відповідних дій злочином визнано саме незаконність заволодіння ними.

Разом із цим відображена тенденція законодавчої практики до широкого застосування кваліфікованих складів злочину, обґрунтована, як зазначає Н.О. Сербіна, тим, що цей шлях є найперспективнішим способом диференціації кримінальної відповідальності та впливу законодавства на якість правозастосовної діяльності [11, с. 164].

Кримінальна відповідальність за наругу над могилою була посилена, а ст. 297 КК України вперше доповнилась кваліфікованими складами злочину.

Так, частиною другою статті 297 КК України були встановлені такі кваліфікуючі ознаки: 1) повторність; 2) вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб;

3) вчинення злочину з корисливих мотивів; 4) вчинення злочину з хуліганських мотивів; 5) вчинення злочину щодо братської могили чи могили Невідомого солдата; 6) вчинення злочину поєднане із застосуванням насильства чи погрозою його застосування.

Відповідно, санкція ч. 2 ст. 297 КК України передбачала покарання за вчинення таких дій у вигляді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Як бачимо, законодавець визнав корисливий мотив кваліфікованою ознакою злочину, передбаченого ст. 297 КК України, та посилив кримінальну відповідальність за такі дії.

Ще однією новелою стало доповнення ст. 297 КК України частиною третьою, якою впроваджено кримінальну відповідальність за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричили тяжкі наслідки.

Цікаво, що санкцією частини третьої зазначеної норми законодавець посилив покарання, передбачивши застосування позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років, уперше віднісши такі дії до категорії особливо тяжких злочинів.

Наступним кроком у реформуванні кримінального законодавства стало прийняття Закону України від 16 січня 2014 року № 728-VII “Про внесення змін до статті 297 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених у пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців” [12].

Не можна визнати беззаперечними обґрунтованість і необхідність змін, унесених до статті 297 КК України цим Законом. Так, як у назві норми, так і у її першій частині вживається поняття “наруга”. Водночас у новій редакції частини другої вперше з'являються поняття “осквернення” та “руйнування”, зміст яких натомість законодавцем не визначається.

Як вбачається з аналізу визначення поняття “наруга” у Законі України “Про поховання та похоронну справу” [10], руйнування є частиною загального поняття “наруга”, тоді як поняття “осквернення” ні зазначений закон, ні КК України не визначає. Логічно вважати, що “осквернення” також є складовою поняття “наруга”, отже, в одній кримінально-правовій нормі одночасно застосовуються поняття “наруга”, “осквернення” і “руйнування”.

Виникає питання доцільності виділення законодавцем окремих елементів (способів учинення) наруги, адже це істотно ускладнює кримінально-правову кваліфікацію, породжує плутанину та не сприяє якості чинного кримінального закону.

Новелою стала криміналізація осквернення або руйнування “пам'ятника, спорудженого в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців”.

У пояснювальній записці як обґрунтування необхідності прийняття цього законопроекту автори зазначають, що його було розроблено “на вимогу багатьох ветеранів Великої Вітчизняної війни з метою збереження і захисту історичної

пам'яті та в ім'я справедливості, він має засвідчити повагу українського народу до слави доблесних захисників Вітчизни, вшанування пам'яті жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців [13].

Крім того, відповідні зміни в тексті статті 297 КК України спрямовані на виконання міжнародних зобов'язань України, що впливають, зокрема, зі змісту статті 34 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року (Протокол I), на чому наголосила Генеральна Асамблея ООН в ухваленій 18 грудня 2009 року Резолюції “Неприпустимість певних видів практики, які сприяють ескалації сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості” [14]. Зокрема, Генеральна Асамблея ООН висловила стурбованість спробами, що не припиняються, спотворення чи зруйнування пам'ятників, споруджених у пам'ять про тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни, а також намаганнями проведення незаконної ексгумації чи перепоховання таких осіб.

Водночас досить спірною видається конкретизація у статті 297 КК України предмета наруги (осквернення або руйнування) у вигляді пам'ятника, спорудженого в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни.

Академічний тлумачний словник української мови відрізняє поняття “пам'ятника” як архітектурної або скульптурної споруди в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь, та “пам'ятника” як споруди (звичайно кам'яної) на могилі в пам'ять померлого [15, с. 38].

Своєю чергою Закон України “Про поховання та похоронну справу” визначає поняття “намогильні споруди” як пам'ятні споруди, що встановлюються на могилах та увічнюють пам'ять про померлих [10].

Водночас формулювання тексту статті 297 КК України не лишає сумнівів, що йдеться не про могилу як місце поховання, у якій поховано тіло (останки, прах) померлого, а саме про пам'ятник як про пам'ятну споруду, яка може бути встановлена будь-де і не має прив'язки до могили.

Отже, відкритим залишається питання, чи може наруга над пам'ятником, встановленим не на могилі чи в іншому місці поховання, бути кваліфікована за статтею 297 КК України.

Узагалі не зрозумілим видається формулювання частини третьої статті 297 КК України, якою диференційовано кримінальну відповідальність за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, “...або щодо пам'ятника, спорудженого в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців”.

Тут формулювання кваліфікованого складу злочину в частині другій ст. 297 КК України є повністю ідентичним формулюванню складу злочину в частині третій цієї ж статті.

З включенням до ст. 297 КК України нової частини, колишню частину третю було перенумеровано в четверту, а її диспозицію відповідно доповнено і викладено в новій редакції: “Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки”.

Останні зміни відбулися у зв'язку з прийняттям Закону України № 2747-VIII від 6 червня 2019 року “Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії стосовно державних нагород, незаконне носіння військової форми одягу, наругу над місцем поховання захисника суверенітету та територіальної цілісності України та деяких інших осіб” [16].

Законодавцем знову використано криміналізацію як інструмент кримінально-правової політики у практиці законотворчості шляхом внесення до існуючого складу кримінального правопорушення нових ознак, які розширюють сферу його застосування. Зокрема, диспозицію частини другої статті 297 КК України викладено в новій редакції шляхом доповнення переліку предметів злочину новими видами пам'ятників.

Так, до предмета злочину, передбаченого ст. 297 КК України, законодавець додатково відніс пам'ятники, споруджені в пам'ять осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації або іншої держави, визнаної Верховною Радою України агресором, учасників Революції Гідності, борців за незалежність.

З огляду на це, слід погодитись із Д.О. Балобановою, що наріжним каменем всієї теорії криміналізації є проблема підстав кримінально-правової заборони, тобто тих правоутворюючих факторів, які зумовлюють допустимість, можливість і доцільність визнання суспільно небезпечного діяння кримінально протиправним і караним. Кримінально-правова заборона, відображаючи об'єктивні потреби суспільства у протидії суспільно-небезпечній поведінці, відіграє роль соціального замовлення [1, с. 194].

Встановлення кримінальної відповідальності за осквернення або руйнування зазначених вище пам'ятників є логічним продовженням правової політики, що відображена у Законі України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” та Законі України від 9 квітня 2015 р. № 314-VIII. “Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті”

Такі законодавчі метаморфози, як і будь-яка реформа в галузі права, переважно відображають процес пошуку істини, аніж її кінцевий результат, адже, як пише П.Л. Фріс, кримінальне право, визначаючи межі злочинного, ґрунтується на відповідній ідеологічній платформі, яка домінує в конкретному суспільстві [17, с. 115].

Однак у випадку з реформуванням статті 297 КК України відбулося змішування суті певного соціального явища і тих суспільних відносин, які виникають (можуть виникнути) “навколо” цього явища, від чого справедливо застерігав Є.Л. Стрельцов [18, с. 6].

Безперечно, усі зміни були спрямовані на підвищення ефективності відповідної норми, під якою розуміється співвідношення між фактичним результатом її дії та тими соціальними цілями, для досягнення яких ця норма були прийнята. Якщо метою ухвалення певної соціальної норми в кінцевому результаті є

припинення певного виду антисоціальної поведінки, то про ефективність застосування саме кримінальної репресії для цього виду діянь свідчить якщо не скорочення, то стримування їх кількості “на тому рівні, який є мінімальним за цього стану об’єктивних соціальних явищ, які утворюють комплекс причин злочинності” [19, с. 26].

Проведене нами узагальнення статистичної звітності про кримінальні правопорушення дозволяє вказати на те, що кількісні показники зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 297 КК України, з 2001 року залишаються приблизно на одному рівні. Для прикладу, визначимо місце таких злочинів у загальній структурі злочинності за останні п’ять років (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнені дані про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 297 КК України (2016 – 5 місяців 2021) [20]

Період	Усього кримінальних правопорушень у звітному періоді	З них – проти громадського порядку та моральності	Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК України)	Частка кримінальних правопорушень, передбачених ст. 297 КК України	
				у загальній структурі злочинності (%)	у структурі злочинів проти громадського порядку та моральності (%)
2016	592 604	7715	1662	0,28	21,54
2017	523 911	7890	1815	0,35	23,00
2018	487 133	8263	2030	0,42	24,57
2019	444 130	6576	1085	0,24	16,50
2020	360 622	5756	1081	0,30	18,78
Січень–травень 2021р.	165 977	2 729	572	0,34	20,96

Водночас не слід забувати, що наруга над могилою належить до найбільш високолатентних посягань [5, с. 138], то ж наведена кримінальна статистика не відображає дійсного рівня злочинності.

Аналіз унесених протягом двадцяти останніх років змін до статті 297 КК України дозволяє дійти висновку, що в частині охорони моральності щодо поваги до померлих та місць їхнього поховання законодавець йде виключно шляхом посилення кримінальної репресії, переобтяжуючи норму зайвими положеннями.

Слід вказати на відсутність системного і послідовного підходу до протидії відповідним злочинам, адже запропоновані зміни знаходяться у протиріччі одна до одної, мають політичні перестороги, – що свідчить не стільки про наміри протидії таким злочинам, скільки про створення умов, за яких ідеологічна політика держави мала би відображення у КК. “Захоплення” законодавця редакційними змінами, пов’язаними з уточненням та конструюванням кваліфікованих складів злочину, передбаченого ст. 297 КК України, шляхом внесення до чинного складу кримінального правопорушення нових ознак, призвело до захаращування

кримінального закону та ускладнення практики його застосування, створення штучної конкуренції кримінально-правових норм.

Наведене змушує нас констатувати дискусійність та передчасність перенесення статті 297 КК України до нового КК України в чинній редакції та підтверджує, що вивчення цих проблем і пошук шляхів їх вирішення є перспективним напрямом наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Балобанова Д.О.* Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 476 с.
2. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст станом на 31.05.2021. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/05/31/tekst-proyektu-kk-ukrayiny.pdf> (дата звернення: 05.06.2021).
3. *Тацій В.Я., Борисов В.І., Батургареева В.С.* та ін. Правова доктрина України: у 5 т. Х.: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-парвові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / за заг. ред. В.Я. Тація. В.І. Борисова. 1240 с.
4. *Савченко А.В., Ренецький С.П.* Суспільна моральність як об'єкт злочинних посягань: монографія. Івано-Франківськ: Типовіт, 2012. 280 с.
5. *Горб Н.О.* Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 225 с.
6. Кримінальний кодекс України від 5 жовтня 2001 року. К.: Атіка, 2001. 160 с.
7. *Исмагилов Р.А.* Похоронная культура как объект уголовно-правовой охраны: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Тюмень, 2011. 25 с.
8. Кримінальний кодекс УРСР. Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 2. Ст. 14.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого: Закон України від 19 березня 2009 р. № 1166-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-17#Text> (дата звернення: 14.05.2021).
10. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10 липня 2003 року № 1102-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (дата звернення: 14.05.2021).
11. *Сербіна Н.О.* Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015.
12. Про внесення змін до статті 297 Кримінального України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців: Закон України від 16 січня 2014 р. № 728-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-18#Text> (дата звернення: 15.05.2021).
13. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до статті 297 Кримінального кодексу України” (щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2178a&skl=8 (дата звернення: 10.05.2021).
14. Inadmissibility of certain practices that contribute to fuelling contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance: resolution dated December, 18, 2009 / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/673588?ln=ru> (дата звернення: 10.05.2021).
15. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 6. К.: Наукова думка, 1975. 382 с.
16. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії стосовно державних нагород, незаконне носіння військової форми одягу, наругу над місцем поховання захисника суверенітету та територіальної цілісності України та деяких інших осіб: Закон України від 6 червня

© Denysov Serhii, Kovalenko Nataliia, 2021

2019 р. № 2747-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-19#Text> (дата звернення: 16.05.2021).

17. *Фріс П.Л.* Идеология кримінального права й кримінально-правова політика. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 10–11 жовтня 2013 р. Харків, 2013. С. 113–117.

18. *Стрельцов Є.Л.* Правовідносини як предмет правової регламентації (галузевий погляд). Новітні кримінально-правові дослідження – 2019: альманах наукових досліджень / за ред. О.В. Козаченка, О.М. Мусиченко. Миколаїв: СПД Румянцева Г.В., 2019. С. 4–10.

19. *Исмаилов И.А.* Преступность и уголовная политика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Ленинград, 1990. 42 с.

20. Статистична інформація, опублікована на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 05.06.2021).

REFERENCES

1. *Balobanova, D.O.* (2021) Dynamika kriminalnogo prava Ukrayini (teoretiko-prikladne doslidzhennya). “Dynamics of Criminal Law of Ukraine (theoretical and applied research)”: thesis ... Doct. Sci. (Law): 12.00.08. Odesa. 476 p. [in Ukrainian].

2. Criminal Code of Ukraine (Draft). Control text as of 31.05.2021. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/05/31/tekst-proyektu-kk-ukrayiny-stanom-na-31-05-2021.pdf> (Date of Application: 05.06.2021) [in Ukrainian].

3. *Tatsiy, V.Ya., Borisov, V.I., Batirgareeva, V.S.* and others. Pravova doktrina Ukrayini: u 5 t. T. 5: Kriminalno-parvovi nauki v Ukrayini: stan, problemi ta shlyahi rozvitku. “Legal Doctrine of Ukraine”: in 5 volumes. Law, 2013. Vol. 5: Criminal Law Sciences in Ukraine: State, Problems and Ways of Development / eds V.Ya. Tatsii, V.I. Borysov. 1240 p. [in Ukrainian].

4. *Savchenko, A.V., Repetskiy, S.P.* (2012) Suspilna moralnist yak ob'ekt zlochinnih posyagan. “Public Morality as an Object of Criminal Encroachment”: monograph. Ivano-Frankivsk: Tipovit. 280 p. [in Ukrainian].

5. *Gorb, N.O.* (2005) Naruga nad mogiloyu: kriminalno-pravoviy ta kriminologichniy analiz. “Abuse of the Grave: Criminal Law and Criminological Analysis”: thesis ... Cand. Sci. (Law): 12.00.08. Zaporozhye, 2005. 225 p. [in Ukrainian].

6. Criminal Code of Ukraine of October 5, 2001. К. : Attica, 2001. 160 p. [in Ukrainian].

7. *Ismagilov, R.A.* (2011) Pohoronnaya kultura kak ob'ekt ugovovno-pravovoy ohranyi. “Funeral Culture as an Object of Criminal Law Protection”: author. abstract thesis ... Cand. Sci. (Law): 12.00.08. Tyumen. 25 p. [in Russian].

8. Criminal Code of the USSR. Information of the Verkhovna Rada of the USSR. 1961. No 2. Art. 14 [in Ukrainian].

9. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Strengthening of Liability for Insult to a Grave, Other Burial Place or the Body of the Deceased: Law of Ukraine of March 19, 2009 No 1166-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-17#Text> (Date of Application: 14.05.2021) [in Ukrainian].

10. On Burial and Funeral Business: Law of Ukraine of July 10, 2003 No 1102-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (Date of Application: 14.05.2021) [in Ukrainian].

11. *Serbina, N.O.* (2015) Kriminalno-pravova charakteristika umisnogo znischennya abo poshkodzhennya ob'ektiv zhitlovo-komunalnogo gospodarstva. “Criminal-Legal Characteristic of Intentional Destruction or Damage of Objects of Housing and Communal Services”: thesis ... Cand. Sci. (Law): 12.00.08. Kyiv, 2015 [in Ukrainian].

12. On amendments to Article 297 of the Criminal Code of Ukraine on liability for desecration or destruction of monuments erected in memory of those who fought against Nazism during World War II – Soviet liberators, members of the guerrilla movement, underground, victims of Nazi persecution, as well as soldiers-internationalists and peacekeepers: Law of Ukraine of January 16, 2014 No 728-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-18#Text> (Date of Application: 15.05.2021) [in Ukrainian].

13. Explanatory note to the draft Law of Ukraine “On Amendments to Article 297 of the Criminal Code of Ukraine” (on responsibility for desecration or destruction of monuments erected in memory of those who fought against Nazism during World War II – Soviet liberators, members of

the guerrilla movement, underground fighters, victims of Nazi persecution, as well as internationalist soldiers and peacekeepers. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2178a&skl=8 (Date of Application: 10.05.2021) [in Ukrainian].

14. Inadmissibility of certain practices that contribute to fuelling contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance : resolution dated December, 18, 2009 / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/673588?ln=ru> (Date of Application: 10.05.2021) [in English].

15. Akademychniy tлумachniy slovník ukrayinskoyi movi: v 11 t. Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes / USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics; ed. I.K. Bilodid. K.: Naukova dumka, 1970–1980. 382 p. [in Ukrainian].

16. On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine on Liability for Illegal Actions Concerning State Awards, Illegal Wearing Military Uniforms, Insult to the Burial Place of the Defender of Sovereignty and Territorial Integrity of Ukraine and Certain Other Persons: Law of Ukraine of June 6, 2019 No 2747-VIII (Date of Application: 16.05.2021) [in Ukrainian].

17. *Fris, P.L.* (2013) Ideologiya kriminalnogo prava y kriminalno-pravova politika. “Ideology of Criminal Law and Criminal Law Policy”. Actual Problems of Criminal Responsibility: materials of the international. scientific-practical conf., Kharkiv, October 10–11, 2013. Kharkiv. P. 113–117 [in Ukrainian].

18. *Streletsov, E.* (2019) Pravovidnosini yak predmet pravovoyi reglamentatsiyi (galuzevii poglyad). “Legal Relations as a Subject of Legal Regulation (industry view)”. The latest criminal law research – 2019: an almanac of scientific research / eds O.V. Kozachenko, O.M. Musychenko. Mykolaiv: SPD Rummyantseva GV, 2019. P. 4–10 [in Ukrainian].

19. *Ismailov, I.A.* (1990) Prestupnost i ugolovnaya politika. “Crime and Criminal Policy”: author’s thesis abstract ... Doct. Sci. (Law): 12.00.08. Leningrad, 1990. 42 p. [in Russian].

20. Statistics information is published on the official website of the Prosecutor General’s Office. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (Date of Application: 05.06.2021) [in Ukrainian].

UDC 343.59

Denysov Serhii,

Doct. Sci. (Law), Professor,

Professor of Kharkiv National University of Internal Affairs,

Kharkiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0002-1218-0016

Kovalenko Nataliia,

Cand. Sci. (Law), Associate Professor,

Director of partnership with interconnection

“International Legal Company Consulting”, advocate, Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0002-9675-8072

EVOLUTION OF CRIMINAL-LEGAL REGULATION OF RESPONSIBILITY FOR THE DESECRATION OF THE GRAVE IN THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE 2001

Research article presents a comprehensive study of the criminal legal regulation of the responsibility for desecration of the grave in the Criminal Code of Ukraine for the period from 2001 to 2021. The research of this paper is of great importance for determining the effectiveness of this criminal norm and formulating proposals regarding its edition in the new Criminal Code.

© Denysov Serhii, Kovalenko Nataliia, 2021

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2021.2\(52\).11](https://doi.org/10.36486/np.2021.2(52).11)

Issue 2(52) 2021

<http://naukaipravoohorona.com/>

It is noted, that in the system of crimes against morality, one of the least investigated structures is the desecration over the grave, another burial place or the body of the deceased, the responsibility for which is provided by Art. 297 of the CC of Ukraine.

It has been established, that the edition of Article 297 of the CC Ukraine has undergone fundamental changes and has been supplemented with qualified corpus delicti. At the same time, the legislator proceeds exclusively by increasing criminal repression, overloading the norm with unnecessary provisions. The authors conclude, that the inappropriateness of the allocation of certain elements of desecration in the qualified corpus delicti is traced.

The legislator's comprehensive approach to the consolidation of the concept of "desecration" in the special Law of Ukraine "On Burial and Funeral Business" is positively assessed. It is indicated that domestic legislation for the first time criminalized the possession of the body (remains, ashes) of the deceased. Taking possession of a body, an urn with the ashes of the deceased, objects on (in) the grave, in another place of burial, on the body (remains, ashes) of the deceased were recognized as criminally punishable regardless of their motives. At the same time, attention is drawn to the controversy of qualifications under Art. 297 of the Criminal Code of desecration of the monument that was not installed directly at the burial site.

The authors conclude that it is controversial and premature to transfer Article 297 of the Criminal Code of Ukraine to the new Criminal Code of Ukraine in the current edition due to the need to further study these problems and find ways to solve them.

Keywords: desecration of the grave, other burial place or the body of the deceased; moral; monument; criminal liability; Criminal Code.

Отримано 08.06.2021